

*Agnieszka Labus**

ODNOWA MIAST W KONTEKŚCIE STARZENIA SIĘ SPOŁECZEŃSTWA NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH MIAST EUROPEJSKICH XXI WIEKU

Streszczenie: Niniejszy artykuł porusza problematykę odnowy miejskiej w kontekście postępującego procesu starzenia się społeczeństwa w XXI wieku. W 2007 roku Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) wydała publikację „Global Age-Friendly Cities: A guide”, w której określiła wizję współczesnych miast – dostosowanych do potrzeb wszystkich mieszkańców, niezależnie od wieku, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób starszych. W artykule na przykładzie wybranych, starzejących się miast europejskich oraz zasad określonych przez program Age Friendly Cities autorka pokazuje działania jakie są realizowane w celu odnowy tych miast.

Słowa kluczowe: odnowa miast, starzenie się społeczeństwa, Age Friendly Cities, WHO

1. Wstęp

W ostatnich dekadach XX wieku wiele miast zostało dotkniętych kryzysem demograficznym spowodowanym wydłużeniem życia ludzkiego i spadkiem liczby urodzeń. Zjawisko to dotykające szczególnie kraje rozwinięte tj. Niemcy, Szwecja, Wielka Brytania, a także Polskę nosi nazwę starzenia się społeczeństwa, potocznie nazywane jest także „demograficzną bombą”, „siwą falą” lub „epidemią seniorów”. Skutkiem tego zjawiska jest wiele zmian zachodzących w różnych sferach życia społecznego m.in. wzrastające wymagania życiowe, zmiana modelu rodziny, lepsze wykształcenie, wzrost inwestycji w dziedzinie zdrowia i opieki społecznej. Istotne znaczenia ma fakt, że trendy demograficzne różnią się w poszczególnych krajach, a starzenie się społeczeństw rozwija się w nich w różnym tempie. Społeczne, gospodarcze i fizyczne skutki tych poważnych zmian demograficznych będą w przyszłości znaczące dla rozwoju miast i regionów europejskich. Starzenie się społeczeństwa może mieć negatywny wpływ na rozwój miast XXI wieku, jeśli nie podejmie się działań służących ich odnowie.

*Politechnika Śląska w Gliwicach.

2. Odnowa miast w kontekście starzenia się społeczeństwa

Odnowa miast jest kluczowym zagadnieniem współczesnej urbanistyki. Jej celem jest podniesienie jakości życia wszystkich mieszkańców oraz zwiększenie konkurencyjności miast w skali ponadlokalnej. Jak podaje *Podręcznik rewitalizacji* odnowa miast *odnosi się do procesu przystosowania stanu zagospodarowania miasta do zmiennych potrzeb społeczności miejskich i jednostek, które je tworzą (...)* Jako działalność planistyczna powinna być ona skierowana na *obszar całego miasta oraz sukcesywnie na wybrane obszary miasta (...)* Odnowa jest procesem społecznym, dotyczy architektury miasta, infrastruktury technicznej, zagadnień prawnych, ekonomicznych, administracyjnych i politycznych (...) [Podręcznik rewitalizacji, 2003]. Mając na uwadze zmieniające się potrzeby i aspiracje przyszłych seniorów koniecznym jest dostosowanie miasta do starzejącego się społeczeństwa, mając na myśli strukturę funkcjonalno-przestrzenną miasta, ale także w szerszym ujęciu, tzn. prowadzenia polityki miejskiej ukierunkowanej na potrzeby osób starszych, aktywizacji osób starszych i zachęceniu ich do korzystania z wielu ofert w miastach, przyczyniając się do ich integracji z resztą społeczeństwa. Działania te sprzyjają poszerzaniu wiedzy, tworzeniu nowych miejsc pracy, rozwojowi lokalnej gospodarki, w celu poprawy warunków życia w całym społeczeństwie. Odnowę miast w kontekście starzenia się społeczeństwa można zdefiniować **jako skoordynowany proces złożonych działań społeczno-ekonomiczno-przestrzennych w celu przystosowania przestrzeni miejskiej do potrzeb starzejącego się społeczeństwa**. Proces starzenia się społeczeństwa dotyczy przede wszystkim państw rozwiniętych, ma wymiar przestrzenny, który wyraża się w starzejących się osiedlach, dzielnicach, a nawet całych miastach. Skutkiem tego jest upadek gospodarczy, co przekłada się na niezdrowe relacje społeczne i prowadzi do wyniszczenia tych regionów – patologii, marginalizacji. Aby nie dopuścić do tego konieczna jest odnowa miast, która będzie brała pod uwagę proces starzenia się społeczeństwa. Istotnym jest aby niekorzystne konsekwencje przestrzenne zamienić w korzyści płynące z odnowy miast. W obszarach metropolitalnych istotny staje się rozwój funkcji unikalnych. To co wartościowe w miastach, powinno być lepiej wykorzystane przez ludzi starszych, na przykład poprzez lepsze (atrakcyjniejsze) kształtowanie przestrzeni publicznych z uwzględnieniem potrzeb tych ludzi.

Tworzone są także strategie rozwoju, plany (programy) odnowy miejskiej oraz projekty badawcze, które mają na celu znalezienie innowacyjnych i nowatorskich rozwiązań. Odzwierciedlenie tych działań można znaleźć w pracach Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) i koncepcji „Miast Przyjaznych Wiekowi” (*Age Friendly Cities*).

3. Program *Age Friendly Cities* jako narzędzie odnowy miast w starzejącym się społeczeństwie

Jednym z programów służących odnowie miast w kontekście starzenia się społeczeństwa jest Globalna Sieć Miast Przyjaznych Wiekowi [WHO, 2007] została utworzona przez WHO, która zwróciła uwagę na strukturę demograficzną społeczeństw oraz trudności, jakie w codziennym życiu napotykają seniorzy. W 2002 roku ogłosiła program, w którym zawarła postulat wprowadzenia zmian umożliwiających ułatwienie seniorom codziennego funkcjonowania. WHO zaproponowała samorządom planowanie miast tak, by były one „przyjazne wiekowi”, pod nazwą *Age Friendly Cities*. Miasta zasługujące na to miano muszą gwarantować dogodną infrastrukturę, m.in.: wyposażenie budynków w windy, zabezpieczenia antypoślizgowe i podjazdy dla niepełnosprawnych, większość punktów usługowych powinna być zlokalizowana na parterze, miasta powinny zapewniać także odpowiedni system komunikacji miejskiej – niskopodłogowe pojazdy z wyraźnymi oznaczeniami tras oraz wyznaczonymi miejscami siedzącymi dla osób starszych. zapewnienie bezpieczeństwa w mieście, gwarantowane przez dobrze rozmieszczone patrole i komisariaty policji oraz gęsta sieć parków i miejsc do odpoczynku. Te i wiele innych udogodnień mają szansę sprawić, że starsze osoby poczują, że ich potrzeby są zauważane i zaspokajane.[WHO, 2002 i 2007]

Zidentyfikowano także główne elementy środowiska miejskiego, wspomagające aktywne i zdrowe starzenie się. Należą do nich:

- dostęp do transportu publicznego,
- przyjazne przestrzenie miejskie i budynki,
- wsparcie społeczne i opieka medyczna,
- lokalizacji i dostępność usług,
- komunikacja i lepsze wykorzystanie technologii informacyjnych,
- zatrudnienie i zaangażowanie społeczne,
- szacunek i walka z wykluczeniem społecznym,
- budowanie relacji międzypokoleniowej poprzez wspólne użytkowanie przestrzeni miejskiej.

Tworzenie bardziej przyjaznych miast jest priorytetem w walce z ciągle postępującymi zmianami demograficznymi. Kiedyś większość starszych osób zamieszkiwała tereny wiejskie, jednak ciągle postępujące procesy urbanizacyjne sprawiają, że sytuacja powoli się odwraca i również duże miasta zamieszkiwane są przez coraz większą liczbę osób w wieku senioralnym. W przyjaznym mieście uregulowania prawne, usługi i wszelkie struktury związane z fizycznym i społecznym otoczeniem muszą być tak zaprojektowane aby wspierać ludzi starszych i pozwalać im żyć aktywnie, co oznacza bezpiecznie, ciesząc się dobrym zdrowiem i biorąc czynny udział w życiu społecznym. Publiczne i komer-

cyjne usługi są tak stworzone by być bardziej dostępne i przystosowane do różnych poziomów sprawności osób starszych. Wiele aspektów organizacji miasta i usług w zakresie wdrażanego projektu może przyczynić się do udziału, polepszenia zdrowia, niezależności i bezpieczeństwa osób starszych w mieście przyjaznym wszystkim bez względu na wiek. Do głównych takich elementów należą: dostęp do informacji, dostęp do środków transportu publicznego i prywatnego, mnogość okazji do uczestnictwa w życiu kulturalnym i wolontariacie, usunięcie wszelkich barier fizycznych otoczenia (schody, brak podjazdów itp.) oraz wiele innych. Jeśli chodzi o aspekt zdrowotny to głównymi czynnikami są: dobra jakość powietrza i wody, stworzenie programów umożliwiających aktywny wypoczynek, szeroko dostępna i dostosowana opieka medyczna. Ostatnim ważnym elementem jest bezpieczeństwo otoczenia i możliwość bycia niezależnym włączając w to dostęp do informacji, szkoleń oraz możliwości zatrudnienia. Przyjazna społeczność może nieść wiele korzyści ludziom w każdym wieku. Polepszając jakość wody, powietrza chronimy rozwój dzieci i starsze osoby. Zabezpieczenie dzielnic jest podstawą ochrony dzieci, młodzieży, kobiet i seniorów. Rodziny doświadczają mniejszego stresu wiedząc, że starsi członkowie ich rodzin mają dostęp do usług i pomocy, której potrzebują. Budynki i ulice pozbawione wszelkich ograniczeń uniemożliwiających niezależne poruszanie się osób niepełnosprawnych są istotnym elementem poprawienia jakości życia zarówno młodych jak i starszych ludzi. Cała społeczność może czerpać korzyści z aktywnego uczestnictwa seniorów w wolontariacie lub pracy zarobkowej, a lokalna gospodarka może wiele zyskać na opiece nad starszym konsumentem [*Towards Smart, Sustainable...*, 2010].

W dzielnicach wielu miast europejskich dochodziło do migracji ludzi młodych w celach zarobkowych czego efektem stały się wyludnione i starzejące się obszary w mieście¹. Kluczową kwestią w koncepcji *Age Friendly Cities* było skuteczne wsparcie dla osób starszych w dzielnicach wymagających szeregu działań łączących różne części systemu miejskiego – zabudowy i układu ulic oraz lepszym dostępem do usług. Fizyczne środowisko miejskie ma istotny wpływ na ludzi niezależnie od wieku, ale może być szczególnie ważne dla osób starszych, którzy stają się coraz bardziej zależni od niego. Starsi ludzie są szczególnie wrażliwi na zmiany w środowisku fizycznym i zbudowanym (utożsamianie się osób starszych z miejscem zamieszkania).

¹ Proces ten nazywamy „kurczeniem się miast”, który jest zazwyczaj związany z miastami przemysłowymi i migracjami ludzi młodych do innych miast w poszukiwaniu pracy oraz w efekcie pozostaniem w głównie ludzi starszych w tych miastach.

4. Wybrane przykłady

W artykule wzięto pod uwagę miasta: Barcelonę i Londyn, które zaangażowały się w program *Age Friendly Cities* oraz prowadzą politykę odnowy miast ukierunkowaną na dostosowanie miast do potrzeb starzejącej się grupy mieszkańców. W poniższych przykładach zostały omówione wybrane działania w kontekście odnowy miejskiej prowadzone przez władze miejskie w ramach programu *Age Friendly Cities*.

BARCELONA

Barcelona podobnie jak 34 pozostałe miasta uczestniczy w programie *Age Friendly Cities*. Obecnie w Barcelonie mieszka 334.273 osób w wieku 65 lat, co stanowi 20,5% wszystkich mieszkańców. Barcelona doświadczyła podstawowych zmiany w strukturze i wielkości populacji w ciągu ostatnich trzydziestu lat. Zmniejszeniu uległa znacząco liczba dzieci, a w grupie osób powyżej 65 roku życia nastąpił znaczący wzrost. Pomimo stopniowego wzrostu urodzeń w ciągu ostatniej dekady, ludność w wieku 0–14 lat stanowi 12% populacji, a nie jak w 1981 roku 21,3%. Liczba osób w wieku 65 lat wzrosła z 234.033 w 1981 r. do 334.273 w 2010, co oznacza wzrost o 40%. Łączna liczba ludności zmniejszyła się w Barcelonie o około 9% w tym okresie. Obie tendencje wyjaśniają wzrost względny udział osób starszych w stosunku do liczby mieszkańców miasta, która przeszła z 13,4% w 1981 r. do 20,5% w 2010 roku. Barcelona jako uczestnik *Age Friendly Cities* przeprowadziła badania dotyczące codziennego życia i doświadczeń osób starszych, ze szczególnym uwzględnieniem ośmiu obszarów zainteresowania [*Age Friendly Cities. A Guide*, 2007].

Dostęp do transportu publicznego

W Barcelonie w celu usprawnienia i ułatwienia dostępu osób starszych do transportu publicznego utworzono zbiór dokumentów odpowiedzialnych za koordynowanie spraw związanych z transportem w mieście- *Mobility Pact: Urban Mobility Plan 2006–2012* (Miejski Plan Komunikacji 2006–2012) zintegrowany z *Mobility Act 2003* (Akt dot. mobilności w mieście 2003) i *Sustainable Mobility Plan* (Zrównoważony Plan Rozwoju Komunikacji) oraz włączając uczestnictwo różnych organizacji. Są to narzędzia odnowy miejskiej, które służą ułatwieniu dostępu ludziom starszym do różnych funkcji i miejsc w mieście. Plan dotyczy czterech obszarów działania:

- bezpiecznej mobilności z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju (zmniejszenie wypadków drogowych oraz skutków zanieczyszczenia);
- zrównoważona mobilność z uwzględnieniem ochrony środowiska naturalnego: zminimalizowania wpływu na środowisko (Protokół z Kioto; więcej dostępności mających mniejszy wpływ na środowisko);

- sprawiedliwej mobilności (gwarancja prawo do mobilności, niezależnie od finansowych możliwości i kondycji fizycznej mieszkańców)
- wydajnej mobilności w powiązaniu z gospodarczym aspektem zrównoważonego rozwoju (za pomocą każdego rodzaju transportu dostanie się do każdego miejsca w mieście).

W ramach innych dokumentów dot. komunikacji w mieście podjęto szereg działań, są to:

- wyeliminowanie parkowania samochodów i skuterów w ramach chodników, które stwarzają niebezpieczeństwo i powodują strach wśród osób starszych,
- poszerzanie chodników, w celu bezpiecznego i komfortowego przejścia – określenie minimalnej szerokości (z laską, chodzikiem, na wózku inwalidzkim)
- wprowadzenie elementów małej architektury mebli ulicznych (ławki, słupki, balustrady itp.) wydzielające przestrzeń komunikacji kołowej od pieszej
- poprawę ogólnej dostępności: obniżone krawężniki przy przejściach dla pieszych, schody ruchome i mechaniczne, windy,
- wprowadzenie oznaczeń graficznych przy przejściach dla pieszych informujących i przypominających o sprawdzeniu jezdni przed przejściem (szczególnie potrzebne dla osób z demencją i chorych na Alzheimera)
- wyeliminowanie ścieżek rowerowych znajdujących się pomiędzy pasem ruchu dla autobusów a przystankami autobusowymi
- obniżenie kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej dla osób starszych – taryfy ulgowe.

Przyjazne i dostępne przestrzenie miejskie

W ramach narzędzi odnowy miejskiej władze lokalne stworzyły *Green Strategic Plan* (Strategię Planowania Terenów Zielonych) Zarówno *Green Strategic Plan* i *Safety Plan* (Strategia Bezpieczeństwa), które obejmują nowe problemy i wyzwania. Dotyczą różnych aspektów, a ich cele i działania są ukierunkowane na ich osiągnięcie. Wprowadzono pomysły na nowe zastosowanie parków w mieście i rozwój funkcji, które zostały wyłonione drogą konsultacji z osobami starszymi. Miasto wyznaje politykę mówiącą o tym, że zarówno parki jak i skwery są przestrzeniami, które integrują mieszkańców oraz mogą generować nowe funkcje i działania.

Green Strategic Plan

Barcelona jest miastem, w którym aby wzrosła jakość życia potrzeba jest zwrócenia uwagi na odnowę terenów zielonych. Władze miejskie sugerują, że pojawiają się nowe problemy i wyzwania dla miasta, tj.: ochrona różnorodności biologicznej, zmiany klimatyczne, różne zapotrzebowanie społeczne. W tym celu powinny powstać nowe koncepcje, które wezmą pod uwagę system zieleni miejskiej jako istotny element ekologii miasta i infrastruktury społecznej i będą dotyczyły: zarządzanie konserwacją zieleni w regionie, komunikacji i edukacji,

historyczne zróżnicowanie regionalne, społeczne i zdrowotne aspekty, skład struktury i zielony usług ekologicznych. Green Strategic Plan² został opracowany na długoterminowy okres prowadzenia działań (5–10 lat). Strategicznych kierunki wyznaczone przez *Green Strategic Plan*:

- planowanie terenów zielonych w celu zwiększenia ich powierzchni, dążenie do zrównoważonego rozwoju,
- poprawa połączeń poprzez zielone korytarze,
- projektowanie terenów zielonych, biorąc pod uwagę i usługi środowiskowe i integrację oraz ryzyko związane ze zmianami klimatycznymi,
- promowanie i korzystania z ogródków, reagowanie na nowe cele publiczne, tworzenie możliwości interakcji i udział w zachowaniu terenów zielonych,
- zachowanie i docenienie dziedzictwa historycznego ogródków,
- ochrona i poprawa dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej,
- zarządzanie terenami zielonymi mając na względzie kryteria zrównoważonego rozwoju,
- promowanie informacji, szkolenia w trybie online w zakresie wartości dziedzictwa terenów zielonych w mieście,
- edukacja i podnoszenie poziomu wiedzy na temat terenów zielonych.

Rozwój zabudowy mieszkaniowej

W Barcelonie Rada Doradcza Seniorów (*The Senior Citizens Advisory Council*) utworzyła dokument (*Assisted Housing Plan*) mający na celu umożliwienie seniorom prawa wyboru miejsca zamieszkania oraz równego dostępu do świadczeń opieki medycznej i społecznej zlokalizowanej w sąsiedztwie miejsca zamieszkania. Osoby starsze mają prawo do wyboru miejsca zamieszkania, aby mieć zapewniony w sąsiedztwie dostęp do usług i opieki.

Dokument zawiera rozdział dotyczący budownictwa mieszkaniowego. Promuje się budowę nowych osiedli mieszkaniowych z usługami skierowanych do osób starszych. Wprowadzono także programy służące dotacji do instalacji wind i poprawy dostępności dla osób starszych. Programy te łączą podejmowanie inicjatyw dla osób starszych z innymi skierowanymi do obywateli w ogóle, związane z działaniami miejskimi w innych obszarach miasta.

Plan dotyczący obudowy jest doskonałym przykładem tego, jak zachęcić do adaptacji i integracji w nowym środowisku, nowych mieszkań i bardzo często, nowych osiedli. Celem jest tworzenie osiedli międzygeneracyjnych w celu

² W realizacji *Green Strategic Plan* uczestniczą: instytucje (środowiskowych i społecznych), sektor gospodarczy (firmy, stowarzyszenia, specjaliści), eksperci (uniwersytety, szkoły zawodowe, ośrodki badawcze) i inne organy (Rada Prowincji Barcelona, Generalitat de Catalunya, Barcelona Metropolitan Area).

wspierania kontaktów pomiędzy różnymi pokoleniami. Plan skupiał się na określonych potrzebach mieszkaniowych osób starszych oraz dostosowaniu ich do potrzeb, m.in.: dzięki pomocy mieszkaniowej, i lepsze warunków życia i dostępnością różnych inicjatyw, takich jak dotacje dla adaptacji wnętrz lub program instalacji wind. Mieszkania socjalne dla osób starszych w trudnej sytuacji finansowej posiadają powierzchnię użytkową 40–42 (m² sypialnia, pokój, kuchnia i łazienka dostosowana), oraz wspólne przestrzenie ogólnodostępne dla wszystkich mieszkańców znajdujące się na parterze. Inicjatywa ta skierowana jest dla osób powyżej 65 roku życia, którzy są niezależni w swoich codziennych czynnościach, ale którzy wymagają zmiany miejsca zamieszkania, ponieważ mają problemy z dostępnością usług lub ich roczny dochód wynosi mniej niż 2,5 razy IPREM (publicznych wskaźnik dochodów), który wynosi 24,604.43€.

Inne programy mają na celu poprawę warunków życia i dostępności usług dla osób starszych. Należą do nich usuwanie strukturalnych barier w celu poprawy dostępu do budynku i przestrzeni publicznych, program adaptacji wnętrz, (zniesienie barier architektonicznych, adaptacja obiektów, eliminacja wilgoci, remonty sanitarne, itp.). Celem tej inicjatywy jest zagwarantowanie podstawowych warunków życia osobom powyżej 65 roku życia, z ograniczoną autonomią, osobom niepełnosprawnym, osobom o niskich dochodach i tym, którzy nie mogą być pod opieką swoich rodzin. Władze lokalne Barcelony powołały *Housing Office Network*, czyli Spółdzielnie mieszkaniowe których celem jest informowanie i zarządzanie wszystkimi kwestiami mieszkaniowymi. W dzielnicy Barcelony Poble-Sec mieszka 300 starszych osób żyjących samotnie odizolowanych od reszty społeczeństwa, z powodu braku windy. W tym celu wprowadzono system opieki domowej – spis placówek służby zdrowia, które opiekują się tymi osobami. Projekt nosi nazwę „Chodzimy” i umożliwia także udział w cotygodniowych wycieczkach w towarzystwie wolontariuszy i innych osób w podobnym wieku. Główne cele projektu to: poprawa bezpośredniego środowiska starszych użytkowników, gwarantując godziwe warunki mieszkaniowe i rewitalizację wspólnych przestrzeni publicznych oraz stymulacja współpracy poprzez zachęcanie do tworzenia więzi społecznej. Promuje ona również lepsze relacje z otoczeniem we wspólnych obszarach wokół tematów kultury, rozrywki, sportu i zdrowia. Projekt składa się z trzech faz są to:

- 1) faza przyjęcia mieszkańców i integracji z otoczeniem,
- 2) faza dostosowania – dostępność do sieci zasobów w okolicy miejsca zamieszkania (obiekty medyczne, banki, apteki, rynki, usługi)
- 3) faza integracji – mieszkańcy korzystają z usług i uczestniczą w życiu codziennym oraz programach działań z sąsiedztwa.

Osiedla międzypokoleniowe

Celem projektu jest określenie i rozpowszechnianie projektów mieszkaniowych w oparciu o kryteria, które zachęcą do wspierania relacji między ich użytkownikami poprzez użytkowanie wspólnych przestrzeni wewnątrz i na zewnątrz budynku oraz korzystanie z elementów, które mogą być wykorzystywane wspólnie przez użytkowników mieszkań niezależnie od wieku. Dostęp do usług w tych założeniach mieszkaniowych jest kluczowym elementem, dlatego ważne jest planowanie i wspieranie rozwoju budynków mieszkalnych mających na celu promowanie międzypokoleniowej relacji między użytkownikami. Konieczne jest również stworzenie koncepcji racjonalizacji wykorzystania dostępnych pomieszczeń i terenu, oszczędności energii oraz promowanie wykorzystania odnawialnych energii. W tym celu Stowarzyszenie Architektów w Katalonii rozpowszechnia pomysły, podnoszenia świadomości władz lokalnych i zaangażowania prywatnych podmiotów gospodarczych.

Budowanie relacji międzypokoleniowej poprzez wspólne użytkowanie przestrzeni miejskiej

- tworzenie zróżnicowanej i atrakcyjnej oferty działań i projektów, które biorą pod uwagę zróżnicowanie osób starszych, wspieranie stosunków międzyludzkich w ośrodkach oraz wsparcie i wzajemna pomoc,
- zachęcanie społeczeństwa do „poznania osób w podeszłym wieku, którzy mieszkają samotnie w sąsiedztwie”, w celu opieki nad nimi, zapobiegania izolacji społecznej poprzez działania wspólnoty z udziałem sąsiadów, specjalistów i bezpośredniego otoczenia,
- podniesienie świadomości dotyczącej pozytywnych doświadczeń prowadzonych na rzecz międzypokoleniowych relacji, z tworzeniem miejsc spotkań dla dzieci, młodzieży, dorosłych i osób starszych. „Pokonywanie barier między pokoleniami” poprzez rozszerzenie tego typu doświadczeń w całym mieście,
- postrzeganie działań społeczności i planów jako szansa dla aktywnego uczestnictwa osób starszych w społeczeństwie.

LONDYN

W Londynie przeprowadzono badania zgodnie z określonymi obszarami działań przez Światową Organizację Zdrowia, dla dzielnic Londynu: Waltham Forest i Newham. Waltham Forest i Newham są sąsiednimi gminami znajdującymi się w północno-wschodniej części Londynu. W ramach programu *Age-Friendly Cities* podjęto następujące działania odnowy dla powyższych dzielnic [*What makes a city age-friendly?...*, 2007]:

Wsparcie społeczne i opieka medyczna

Podobnie jak w przypadku Barcelony niezwykle istotne są wsparcie i działania prowadzone przez ośrodki gminne (władze lokalne), które zapewniają działalności społeczne dla osób starszych. Badania pokazują, że zaangażowanie w działania społeczne jest absolutnie niezbędne dla osób starszych. Powstawanie ośrodków kultury jest najważniejszym czynnikiem, aby to osiągnąć. Ośrodki kultury na obszarze miasta stanowią znakomity zakres działalności społecznej, jak również umożliwiają dostęp do opieki zdrowotnej i innych usług.

Dostęp do transportu publicznego

Dostęp do transportu publicznego to uważany jest za klucz do osiągnięcia statusu *Age Friendly Cities*, ponieważ umożliwia starszym ludziom wyjście z domu, integrację z resztą mieszkańców i dostęp do niezbędnych usług. Atrybuty publicznego transportu przyjaznego dla wieku zostały już wprowadzone w Londynie w latach 60-tych XX wieku (bardzo przystępna cena, tak aby koszt umożliwiał osobom starszym korzystanie z transportu publicznego), także przystosowane autobusy dla osób niepełnosprawnych, pewne i dobrze zarządzane, oraz wprowadzono system dostępnych taksówek („od drzwi do drzwi” taksówki dla osób niepełnosprawnych, z ograniczonymi możliwościami poruszania się, dla tych którzy nie mogą uzyskać dostępu autobusów).

Przyjazne przestrzenie miejskie

Badania wykazały, że w dzielnicach londyńskich istnieje bezpieczne środowisko fizyczne, przyjazne dla wieku, w większości przypadków posiada odpowiednie oświetlenie ulic i placów. Chodnie są czyste wyposażone w podjazdy dla wózków inwalidzkich z obniżonymi krawężnikami, parkingi wyposażone są w miejsca dla osób niepełnosprawnych.

Komunikacja i lepsze wykorzystanie technologii informacyjnych

Większość z osób starszych nie wychodzić po zmroku ponieważ czują się zagrożeni, sytuacja ta ma miejsce szczególnie w miesiącach zimowych. W grupie osób starszych duża część ma chęć do wyjścia z domu i bycia aktywnym. Strach przed przestępczością jest rozpowszechniony wśród osób starszych i ma znaczący wpływ na życie wielu ludzi. Oznacza to, że ludzie, którzy są już aktywni społecznie mają możliwość otrzymywania informacji i korzystania z programów przygotowanych dla nich. Osoby, które rzadziej wychodzą z domu, czują się zagrożone, nie mają często możliwości korzystania z programów i są tym samym coraz bardziej izolowane. Innym problemem jest słaba jakość informacji w mieście na temat programów i projektów umożliwiających prowadzenie zdrowego i aktywnego trybu życia.

Opieka domowa

W mieście brakuje programów pomocy w pracach domowych jest to główną przeszkodą dla starszych ludzi, którzy chcą pozostać żywe w ich domach tak długo, jak to możliwe i pozostać niezależne. Czasami niewielka pomoc osobom starszym w najtrudniejszych pracach domowych oraz kontakt z inną osobą powoduje chęć do podejmowania dalszych działań nie tylko w swoim domu ale także poza nim. Osoba pomagająca osobą starszym powinna być wykwalifikowana i godna zaufania tak by ich pomoc była dobrze odbierana co nie zawsze jest takie oczywiste. Brak publicznych toalety to jeden z problemów wymienianych przez osoby starsze. Jeżeli takie funkcjonują to większość z nich w dużej mierze jest bezużyteczna, ponieważ są one niszczone, nieczyste, źle wyposażone lub zamknięte.

W celu odnowy miasta Londynu podjęto następujące działania:

- świadczenia transportowe „od drzwi do drzwi”, pozwalające ludziom starszym, którzy nie mogą korzystać z autobusów, uzyskać dostęp do ośrodków kultury, służby zdrowia, punktów handlowych i innych ważnych miejsc docelowych,
- zapewnienie odpowiedniego wsparcia dla osób mieszkających we własnych domach, możliwość pozostania osób starszych w ich domach do końca ich dni. Obejmuje to praktyczną pomoc w celu zapewnienia im domów bezpiecznych i przystosowanych dla osób starszych i niepełnosprawnych,
- stosunkowo niewielkie finanse będą mieć ogromny wpływ na umożliwienie wielu osobom starszym samodzielnego życia.
- czyste toalety publiczne z dostępem dla osób niepełnosprawnych.
- uznanie znaczenia ośrodków kultury w regionie, oraz udzielanie pomocy finansowej na zabezpieczenia ich skutecznego działania. Wszystkie osoby starsze powinny być informowane o dostępnych urządzeniach, i oferowanych możliwościach dostępu do nich.
- lepsze konsultacje z osobami starszymi, którzy są użytkownikami usług, tak aby potrzeby ludzi starszych mogły być lepiej rozpoznawane a usługi mogły odpowiednio zareagować na te potrzeby.
- bardziej widoczni stróże prawa, w postaci wyznaczonego pracownika lokalnego aby starsi ludzie (i inni mieszkańcy) mogli skorzystać z ich pomocy w razie potrzeby
- regularne dostarczanie informacji na temat lokalnych działań społecznych jest jako niezbędne, aby dotrzeć do wyizolowanych osób starszych. Wiele z dobrowolnych dostawców usług publicznych w sektorze uważa, że samotne starsze osoby mogą wymagać większych zachęt i zachęty do angażowania się. Obiekty powinny być ustawione w widocznych miejscach, aby aktywnie zachęcić do zaangażowania się. Informacja w postaci rozdawanych ulotek, które są wyraźnie ukierunkowane na starszych ludzi uważane są za dobrą metodą informowania ludzi.

5. Podsumowanie

Poniższa tabelka stanowi syntezę podjętych działań przez Barcelonę i Londyn w odniesieniu do aspektów ekonomiczno-społeczno-przestrzennych odnowy miejskiej.

Tab. Odnowa miast w miastach: Barcelona i Londyn – ujęcie syntetyczne

ODNOWA MIAST		
DZIAŁANIA	BARCELONA	LONDYN
Ekonomiczne	Obniżenie kosztów przejazdu środkami komunikacji miejskiej dla osób starszych; dotacje do instalacji wind i poprawy dostępności w mieście; dotacje do adaptacji wnętrz mieszkań dla osób starszych;	Oferta usług ukierunkowana na potrzeby osób starszych w mieście; stosunkowo niewielkie finanse będą mieć ogromny wpływ na umożliwienie wielu osobom starszym samodzielnego życia.
Społeczne	Sprawiedliwy dostęp do mobilności; bogata oferta usługowa w mieście (konsultacje z osobami starszymi); szczególne zwrócenie uwagi na tereny zielone w mieście, które pełnią funkcje integrujące i generują nowe działania; szkolenia w zakresie propagowania wiedzy nt terenów zielonych w mieście (dziedzictwo); Rada Doradcza Seniorów – doradztwo w zakresie wyboru miejsca zamieszkania; <i>Housing Office Network</i> – informowanie i zarządzanie kwestiami mieszkaniowymi; program „Chodzimy” – wspieranie osób mających problemy z wyjściem z domu; pokonywanie barier między pokoleniami	Umożliwienie pozostania w domach do końca swoich dni – polityka „starzenia się w miejscu”; Pomoc w prowadzeniu gospodarstwa domowego, partycypacja osób starszych w działaniach odnowy miejskiej; informowanie o dostępnych urządzeniach dla osób starszych w mieście (o ofercie urbanistycznej miasta)
Przestrzenne	Zbiór dokumentów strategicznych do koordynacji przyjaznego osobom starszym transportu w mieście; wprowadzenie elementów małej architektury – meble uliczne (wydzielenie komunikacji kołowej od pieszej); usuwanie barier architektonicznych; wprowadzenie oznaczeń graficznych w mieście; nowe zastosowanie parków w mieście (<i>Green Strategic Plan</i>); propagowanie budowy nowych osiedli dla osób starszych z funkcją usługową i medyczną; budowa osiedli międzygeneracyjnych; tworzenie wspólnych przestrzeni w budynkach mieszkalnych (świetlice) w celu integracji; oferta różnych typów mieszkań	Toalety publiczne w mieście z dostępem dla osób niepełnosprawnych; tworzenie ośrodków kultury, klubów, itp.

Źródło: Opracowanie własne.

Przedstawione powyżej przykłady miast, będących metropoliami europejskimi, zobrazowały zagadnienia w jakich władze miejskie starają się ulepszyć funkcjonowanie miast w kontekście zaspokojenia potrzeb osób starszych. Zostały podjęte działania na różnych szczeblach planowania przestrzennego i dotyczące różnych elementów środowiska miejskiego. Wdrożone działania w analizowanych miastach w niniejszym artykule pozwalają stwierdzić, że rezultaty działań stanowią cenne źródło inspiracji i przykłady dobrej praktyki dla wielu miast europejskich w celu dążenia do zrównoważonego rozwoju miast w ujęciu społecznym, ekonomicznym i środowiskowym, mając na uwadze postępujący proces starzenia się ludności.

Miasta są przyjazne dla wieku jeśli odnowa miejska w tych miastach prowadzona jest kompleksowo, łącząc kwestie społeczne, ekonomiczne i przestrzenne. Świadczenia społeczne, tj. kluby, ośrodki kultury są niezwykle ważne, ale bez odpowiedniego transportu nie będą dobrze funkcjonowały, ponieważ ludzie starsi muszą się do nich dostać. Dostępne toalety publiczne będą możliwe, jeśli będą zawsze otwarte i zadbane.

Każde podejście do tworzenia miasta, a w szczególności miasta przyjaznego dla wieku, powinno być całościowe, stąd mówiąc o odnowie miast w kontekście starzenia się społeczeństwa należy mieć na względzie odnowę w różnych skalach przestrzennych obejmujące różne działania: społeczne, ekonomiczne i przestrzenne. Odnowa miejska powinna także uwzględniać partycypację społeczną osób starszych. Socjologowie podkreślają, że starzenie się społeczeństw oznacza głęboką zmianę w niemal wszystkich istotnych relacjach międzyludzkich. Starsze osoby są ważną, choć często pomijaną częścią społeczeństwa. Tymczasem dzięki czerpaniu z ich doświadczenia, możemy się wiele nauczyć. Aktywizowanie seniorów przynosi korzyść wszystkim, a idea *Age Friendly* może oznaczać lepszą jakość życia dla każdego. Takie podejście można określić jako zintegrowaną odnowę miejską. Jak pisze Heller w Praktycznym przewodniku: Jak opracować lokalny plan rozwoju: „*rozwój miasta będzie w nadchodzących latach rozumiany i kształtowany jako **zintegrowana odnowa miasta**, która obejmować będzie zarówno przedsięwzięcia budowy mieszkań, instytucji, sieci i obiektów infrastruktury społecznej i technicznej, jak też kwalifikowaną rewaloryzację istniejących zasobów budowlanych i sensowną integrację przedsięwzięć nowych budów z istniejącymi strukturami, jak również jej przedmiotem będzie w szczególności ekonomiczna i społeczna odnowa miasta*” [Heller, 2002]. Celem tych działań musi być długofalowa poprawa warunków życia mieszkańców danego obszaru miasta. Miasta, poprzez opracowanie wielu punktowych koncepcji urbanistycznych i projektów stworzyły podstawę do swojego dalszego rozwoju. Jednak planowania te nie dają z reguły rozwiązania na problemy wynikające z gospodarczych, strukturalnych i demograficznych zmian w aglomeracjach miejskich. Dlatego dotychczasowe plany gmin muszą zostać poddane krytycznej

analizie, sprawdzone pod kątem ich przydatności na przyszłość i dopasowane do warunków ramowych. Dotyczy to nie tylko polityki mieszkaniowej, lecz również prewencyjnej troski o byt, rozwój gospodarczy oraz przyszłą funkcjonalność centrów miast. Wymaga to nowych strategicznych koncepcji miast przy zachowaniu ciągłości – miejska polityka rozwoju musi zostać wyznaczona na nowo [Heller, 2002].

Schemat przedstawiający zintegrowaną odnowę miast w kontekście starzenia się społeczeństwa

Źródło: opracowanie własne na podst. *Analysis on realized integrated urban development concepts in Brandenburg Energy efficiency in integrated urban development in Brandenburg – interim assessment*, 2010, Ministry for Infrastructure and Agriculture of the State of Brandenburg, Poczdam

Ludzie starsi powinni czuć, że miasta są dla nich atrakcyjne, przyjazne i bezpieczne. W chwili obecnej wiele współczesnych miast wymaga intensywnej odnowy (rewitalizacji) w celu zapewnienia ludziom w każdym wieku wysokiej jakości życia. Warto jednak zaznaczyć, że nie we wszystkich miastach można zastosować wyżej opisaną koncepcję odnowy miejskiej, chociażby ze względu na odmienne uwarunkowania, dotyczące wielkości miasta, czy potencjału społeczno-gospodarczego.

W Polsce³ jest jeszcze wiele do zrobienia w tym zakresie, pomimo, że niektóre miasta jak Kraków, Sopot⁴, Stargard Szczeciński, Łódź, przystąpiły do programów, które mają na celu zwrócenie uwagi na problemy osób starszych w mieście.

Literatura

- Analysis on realized integrated urban development concepts in Brandenburg Energy efficiency in integrated urban development in Brandenburg – interim assessment, 2010, Ministry for Infrastructure and Agriculture of the State of Brandenburg, Poczdam
- Barcelona Age-Friendly Cities. Together we will build a city for All ages, 2011, Barcelona City Council
- Heller C.A., 2002, Rewitalizacja obszarów miejskich, Praktyczny przewodnik: Jak opracować lokalny plan rozwoju?, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w Polsce
- Phillipson C., 2010, Developing 'Age-Friendly' Communities, The City and the Elderly, Podręcznik rewitalizacji, 2003, Warszawa: Mefisto Editions.
- Towards Smart, Sustainable and Inclusive Places for All Ages, 2010, AGE Platform Europe, Bruksela
- What makes a city age-friendly? London's contribution to the World Health Organization's Age-friendly Cities Project, 2007, Ipsos MORI Social Research Institute, Help the Aged, Londyn
- World Health Organization, 2002, Active Aging: A Policy Framework. Geneva: WHO.
- World Health Organization, 2007, Global Age-Friendly Cities: A Guide. Geneva: WHO.

Strony internetowe

- ZPORR 2004–2006, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004, dostępny w: http://www.wup.pl/files/content/ZPORR_2004–2006.pdf (14.01.2012)
- Artykuł Globalna Sieć Miast Przyjaznych Starszemu Wiekowi, dostępne w: <http://wiadomosci.onet.pl/nauka/globalna-siec-miast-przyjaznych-starszemu-wiekowi,1,3545993,wiadomosc.html> (14.01.2012)
- Portal internetowy Senior.pl, dostępny w: <http://www.zycie.senior.pl/147,0,Miasto-przyjazne-seniorom,889.html> (14.01.2012)
- Portal internetowy Być Seniorem, dostępny w: http://www.bycseniorem.pl/Swiat_przyjazny_Seniorom_37_n1282 (14.01.2012)

³ W przypadku Polski starzenie się społeczeństwa jest równie ważne jak dla innych państw europejskich. Jeszcze niedawno Polska była społeczeństwem demograficznie stosunkowo młodym (13,5% ludności w wieku emerytalnym), ale za 50 lat znacząco przewyższy pod tym względem średnią europejską (prognoza na 2060 r.: 36,2%).

⁴ Sopot uczestniczy w projekcie „*Quality Ageing in an Urban Environment*” (Q-AGEING), który rozpoczął się w 2008 roku. Inne uczestniczące państwa to: Węgry, Niemcy, Polska, Słowenia, Włochy. Każdy z Partnerów Projektu wyznaczył dla siebie priorytetowe obszary działalności, najbardziej odpowiadające specyfice problemów występujących we właściwych dla nich grupach beneficjentów ostatecznych Projektu. Dla Sopotu są to rozwiązania architektoniczne i infrastrukturalne dostosowane do potrzeb osób z ograniczoną sprawnością ruchową

*Agnieszka Labus***URBAN RENEWAL IN THE CONTEXT OF AGEING ON THE EXAMPLE
OF SELECTED EUROPEAN CITIES IN THE TWENTY-FIRST CENTURY****Abstract**

This article addresses issues of urban renewal in the context of the ongoing process of ageing population in the XXI century. In 2007, the World Health Organization (WHO) has released publication "Global Age-Friendly Cities: A guide", which set out a vision of modern cities – tailored to the needs of all residents, regardless of age, with particular emphasis on the needs of the elderly. The article on the example selected, the aging of European cities and the principles defined by the Age Friendly Cities program of the author shows how innovative measures are being taken to urban renewal.

Key words: urban renewal, ageing society, Age Friendly Cities, WHO.